

Nagyméltóságod magasztos alkotásai sorozatában, e félezredéves problematikus kérdés rendezése a közgazdaság és rendészet terén korszakot alkotó lenne.

Szerény javaslatomat Nagyméltóságod magas figyelmébe ajánlva, hazafiui legmélyebb tisztelettel maradok,

Nagylakon, 1899. október hó.

Nagyméltóságodnak

alázatos szolgája:

Bajcsy László,

Nagylak város jegyzője,
Csanádmegye törvhat. bizottságának tagja.

Császári és Királyi József főherczeg Ő Fenségének ezen javaslat memorandumára, szerzőhöz intézett levele:

Megjegyzések,

Bajcsy László községi jegyző ur emlékiratához.

Az állandó lakással bíró cigányok nyelvileg is eltérő tájszólásokat beszélnek a rom nyelvben. A cigánynép hagyománya szerint: az oláh sátoros, vagy vándor cigányok magas Kasztából származtak, már Indiában is mint a telepítettek; azért nem is dolgoztak soha és bőrszínök világosabb, mint Indiában most is a magasabb Kasztákbelieknél.

A vándor sátoros cigányok, lókereskedéssel is foglalkoznak részben és vannak köztük igen gazdagok is. A Demeter család magyar lovakkal Franciaországig megy és sátrakban lakik, stb.

Az igazi sátoros cigányok többnyire télen is sátrakban laknak, mint a dunántúli részekben, ezek kisebb csapatokban, családonként utaznak, időnként a vajdánál (mujalo) gyülekeznek. Ez köti a házasságokat, elintézi a pöröket, szóval abszolút uralkodó.

A tömeges telepítés Alcsuthon egy évig tartott, de mivel a megye tovább nem tűrte; csak 8 család maradt, melyek bizonyos munkákra szorítottak, a többiek községekbe internáltattak, de folyton vissza jönnek hozzám látogatóba és kérik újra felvételüket. Ezek rontják az itt maradottakat, mert nem állanak többé fegyelem alatt. 1. a., b., c. *teljesen helyes*. 2. *helyes*. 3. *helyes*. 4. *helyes*, 5. nálam uradalmi kocsikkal és lovakkal vannak ellátva, de azokat csak is gazdasági célokra használhatják. 6. *helyes*. 7. *helyes*, de főképp oly községekben a hol kellő számú csendőrség állomásozik, vagy külön állítandók oda csendőrök csak a cigányok felügyeletére.

Vagy telepítendők állambirtokokra szigorú felügyelet alatt. 8. *helyes*, csak a törlesztés nehézségekkal fog járni még a 2-ik nemzedék nincsen munkára nevelve. 9. A község erre képes nem lesz, azért kell oda csendőrség. 10. *helyes*, nálam körülbelől úgy van és még jobban lesz ha csendőröket kapok. 11. Ez nekem csak részben sikerült, azonban indusz cigány vallás szerint házasítottak a vajda vagy fővajda által. 12. külön iskolát állítottam, melyet a pap maga vezetett igen jó eredménnyel, — de az új pap nem vállalta el; — ezen iskolában a 3—16 évesekig voltak mind. 13. *helyes*.

A kiküldött szakembernek (királyi biztosnak) okvetlenül a *cigány-nyelv főtájszólásait kellene elsajátítania, mert 1. ez által tekintélyt nyer előttük.*

2. *el nem árulhatják szeme láttára és fülehallatára, mert egy-két közöttük sugott szó „romanesz“ elég egy összeesküvésre.*

Egész emlékiratát nagy érdeklődéssel olvastam és tapasztaltam, hogy jól ismeri a cigányok természetét, igen fontos azonban a telepítési ügyre nézve az ő indus vallá-

sukból megmaradt babonái tekintetbe vétele, melyeket részletesen Wlislóczki Henrik tanár irt le. A felnőtt cigányok javulásához kevés, vagy inkább őszintén mondva semmi reményem sincs. De a gyermekeket ügyes tanítók mellett lehetne hasznos polgárokká nevelni és pedig úgy; ha mennél kevesebbet érintkeznének szüleikkel, a mi igen nehéz feladat és kemény felügyeletet követel.

Azon cigányok kik nálam telepítve voltak egy esztendő lefolyása alatt és melyeknek itt maradt része 8 család most gazdasági fuvarozásokat, szóval könnyebb munkát végeznek a czerházik (sátorosok) legvadabb fajtájából valók. Nálam talán csak azért maradtak mert 25 év óta sokszor kemény telekben pusztáimon kaptak élelmezést és sátor helyet, mert magukénak tekintettek, mivel nyelvöket tökéletesen bírom. E népet pedig ösmerem, mert fiatal koromban a külföldön huzamosabb ideig több izben közöttük éltem.

A sátor lakást egyenlőre nehéz tőlük eltagadni, mert azt tapasztaltam, hogy 1, lakházakban megbetegedtek tömegesen és a mint újra sátrakba tettem, — meggyógyultak, — 2, előbb kell őket tisztasághoz szoktatni a mi nagy munka. Az enyéim között két család most tavaszkor kap rendes cseléd lakot, mert már annyi tisztaságot tanultak, hogy a legpiszkosabb béres színvonalát elérték és majd naponta laktanyaszemlét tartandunk.

A gazdasági fuvarozás és minden munka ló mellett legjobban izlik nekik és ez kezdetnek elég jó egy nagy gazdaságban. Így lehetne az állam birtokokon is 100—120 főt együtt telepíteni. Ez volna nyári munka.

Továbbá kovács és lakatos műhelyekben nagy előnnyel használhatók és nagyobb uradalomban kiállítják a vasnemű szükségleteit. Ez volna téli munka.

Ezen két főmunkájok mellett lehetne őket lassan a többi földmives munkákhoz is szoktatni.

A nőket pedig kell kenyérsütésre, tiszta főzésre és házgondozásra szoktatni, mert máskép a férjek munkái nem mennek.

Oly cigányok részére a kik dolgozni éppen nem akarnak, vagy a kiknek a telepen jelenléte káros a többiekre, egy e célra felállítandó fegyházba volnának szállítandók, hol a legislegszigorubb bánásmódban részesülnének.

A legfontosabb a jövőn a külön e célra felállítandó iskolák, — kitűnő tanítókkal és szigorú iskola kényszerrel. A mulasztásokért a szülők is büntetendők. — E célra talán legalkalmasabb volna missios rendbeli papokat használni a kik a vad népek szelidítésére gyakorlattal bírnak. Van sok magyar ezek között és cigányul hamarabb tanulnak meg, mint az afrikai vagy ázsiai vad népek nyelvét.

Alcsuthon, 1893. deczember 16.

József főherczeg s. k.

